

Verborgenen Landschap

*Mijn vader, Chinco
en de pomp
Heibloem 2015
foto Eefje Wijnings*

Verborgen Landschap

Van bovenaf lijkt het of Arnhem aan een eindeloos bos- en heidegebied grenst waar je dagenlang zou kunnen rondzwerven. Wie de stad - via de prachtige parken Sonsbeek en Zypendaal - in noordelijke richting verlaat, valt echter snel ten prooi aan verwarring. Paden en wegen lopen dood of zijn op een onlogische manier met elkaar verbonden. In de bossen staan hekken waarachter zich onduidelijke dingen afspeelen. Er ligt een transformatorstation, een oorlogsmuseum, een militair oefenterrein, een manege, enkele campings, een kazerne, een snelweg met tankstation maar ook Nationaal Park De Hoge Veluwe met het beroemde Kröller-Müller Museum, Burgers' Zoo, Vliegbasis Deelen en het Nederlands Openluchtmuseum. Bovendien stuit je overal in het gebied op de restanten van wat eens het grootste vliegveld in bezet Europa was; Fliegerhorst Deelen.

Gecamoufleerd als 'Nederlandse' boerderijen en schuren en gegroepeerd in een vijftal nep-dorpen bouwde de Duitse Luftwaffe hier meer dan 900 gebouwen waarvan er ruim 200 bewaard zijn gebleven. Waaronder ook de reusachtige Grossraumgefechtstand (commandobunker) 'Diogenes' waar vanuit de verdediging van het luchtruim van Noord-West Europa werd geleid. Samen met de nog aanwezige infrastructuur vormen deze overblijfselen het grootste Rijksmonument van Nederland.

Na de Tweede Wereldoorlog is het gebied ten noorden van Arnhem verder versnipperd en speelt de krijgsmacht er een grote rol. De helikopters van de Luchtmacht maken regelmatig gebruik van de vliegbasis en op het complex van de Oranjekazerne is de 11de Luchtmobiele Brigade ondergebracht. Regelmatig tref je langs de wegen en in de bossen militairen met volledige uitrusting aan.

Voor de argeloze bezoeker is de status van het gebied onduidelijk: is het stad of platteland? Een militair oefenterrein? Of geen van allen?

Verkenners

Om op deze vraag een antwoord te krijgen nodigt Stichting Verborgen Landschap enkele malen per jaar beeldend kunstenaars uit om als 'Verkenner' een tijdje in het gebied te verblijven. Als uitvalsbasis voor de Verkenners dient het voormalige luchtmachtterrein Kamp Koningsweg Noord. In 2011 is dit terrein, op initiatief van Harro de Jong (Buro Harro) en Hans Jungerius (Verborgen Landschap), aangekocht door Kondor Wessels Gebiedsontwikkelaars. Tegenwoordig heet het Buitenplaats Koningsweg. In de komende jaren wordt Buitenplaats Koningsweg ontwikkeld tot een woon- en werkmilieu waarin landschap, natuur, beeldende kunst en (landschaps)architectuur samenkomen. Verborggen Landschap beschikt in een voormalig legeringsgebouw over een 'Artist-In-Residence' waarin de Verkenners kunnen verblijven.

De Verkenners krijgen een vrije opdracht om het gebied vanuit hun eigen beleving en perspectief te duiden en hun bevindingen weer te geven in woord, kaart en beeld. Het resultaat wordt in cahiers als deze gevat en op de website van Verborggen Landschap gepubliceerd. Uiteindelijk worden alle Verkenningen in een 'Atlas van het Verborggen Landschap' gebundeld.

Landschapspark

De resultaten van de Verkenningen spelen ook een prominente rol bij de ontwikkeling van het gebied tussen de stad en de Veluwe. Verborggen Landschap wil dit intrigerende gebied namelijk ontwikkelen tot een '21^e eeuwse Landschapspark'. Het spannende karakter dient daarbij als uitgangspunt. Door het gebied hoofdzakelijk te laten zoals het is maar het te programmeren en een aantal objecten - zowel architectonisch als sculpturaal - toe te voegen, gaat het 21^e eeuwse Landschapspark bovendien fungeren als een 'culturele corridor', een aangename verbinding, tussen de stad en de (Hoge) Veluwe. Met de reeds aanwezige ingrediënten natuur, erfgoed, beeldende kunst en (landschaps)architectuur, kan het gebied zo de ontbrekende schakel gaan vormen die de Veluwe dichterbij Arnhem brengt. Verborggen Landschap streeft hiermee een nieuwe vorm van gebiedsontwikkeling na waarbij aandacht voor bestaande maar verborgen kwaliteiten de hoofdrol speelt en beeldende kunst wordt ingezet als middel om kwaliteiten en kansen beleefbaar te maken.

Verkenners in 2015 waren Robbie Cornelissen, Marten Hendriks, Jaap Kroneman en Erik Odijk.

Colofon
<p><u>Uitgave</u></p> <p>Stichting Verborggen Landschap, Caro Delsing, Hans Jungerius</p>
<p><u>Missie</u></p> <p>Stichting Verborggen Landschap maakt verborgen kansen en kwaliteiten in het landschap zichtbaar.</p>
<p><u>Vormgeving</u> Jaap Kroneman</p> <p><u>Interview</u> Loes van Beuningen</p> <p><u>Tekstcorrectie</u> Mireille Molenhuis</p>
<p>© Verborggen Landschap december 2015</p>
<p><u>Met dank aan</u> alle verkenners, de gemeente Arnhem, KWP Gebiedsontwikkelaars, Defensie, SLAK, André Dekker en Harro de Jong</p>
<p><u>Tekstredactie</u></p> <p><u>Kom je over de hond,</u> <u>kom je over de staart</u></p> <p>Manon Mulckhuysse</p>

www.verborggenlandschap.nl

Jaap Kroneman

Beeldend kunstenaar Jaap Kroneman was al goed bekend met het project Verborggen Landschap als vormgever van de cahiers, maar nog niet als verkenner. Nu mocht hij zelf op onderzoek uit in het gebied. Hij heeft daarbij gekozen voor een zeer persoonlijke invalshoek.

Wandelen met de hond

Al jaren komt Jaap in de buurt van het Verborggen Landschap; hij wandelt er graag met zijn hond. Maar die tochtjes gaan niet verder dan Sonsbeek en Zypendaal. "De natuurlijke wandeling van de Arnhemmer die zijn hond uitlaat stopt na Zypendaal; daarachter loopt de snelweg. Een barrière. Er loopt geen duidelijk pad van Arnhem naar het gebied."

Voor zijn verkenning is hij er een aantal keer naartoe gelopen en gefietst. Hij heeft zich laten leiden door de ware betekenis van het woord 'verkenning': een observerend onderzoek van een gebied. Jaap wilde het landschap niet benaderen als een vraagstelling of probleem waarvoor een oplossing moet worden gezocht. Hij wilde al lopend over het terrein zich laten leiden door zijn persoonlijke gedachten en het gebied op die manier in kaart brengen.

Zweefvliegcurus

Die persoonlijke gedachten gingen voornamelijk over Jaaps vader, die een bijzondere band heeft met het gebied. "Mijn vader heeft op de burgerluchtvaartschool gezeten. Voor zijn militaire dienstperiode mocht hij gratis op zweefvliegcurus, zodat hij na de militaire dienst direct door kon naar de opleiding. Die cursus was op vliegbasis Terlet."

En dat is niet het enige verhaal dat de kunstenaar heeft over zijn vader en het gebied rondom Arnhem. "Als mijn vader bij me op bezoek was dan gingen we vaak naar de Velwezoo. Dan wilde hij altijd pannenkoeken eten bij de Carolinahoeve in De Steeg. Ik wilde dat nooit; ik heb een hekel aan pannenkoeken."

Pas sinds kort weet Jaap de reden achter deze wens. "Toen mijn vader op vliegbasis Terlet was voor die cursus logeerde hij in de buurt van de Carolinahoeve. Hij fietste elke dag langs het pannenkoekenhuis. Maar hij is er nooit naar binnen gegaan. Dat heeft hij pas veertig jaar later voor het eerst gedaan, met mij."

Verslag in tekst en beeld

Jaap heeft deze verhalen opgeschreven voor zijn verkenning. De tekst gaat niet alleen over het Verboden Landschap, maar over landschappen in het algemeen en de persoonlijke geschiedenissen die zich erin hebben afgespeeld. Hij heeft de plattegrond van zijn jeugd over de kaart van het Verborggen Landschap heen gelegd.

Jaap is heel intuïtief aan de slag gegaan. "Ik wilde mijzelf als instrument gebruiken om het gebied in kaart te brengen. Het ziet er heel handmatig en schetsmatig uit. Sonsbeek en Zypendaal ken ik goed, dus die kon ik zo optekenen. Op zo'n manier dat iemand het als echte kaart zou kunnen gebruiken. Maar bij andere delen kloppen dingen misschien niet in verhouding."

De kaart moet dan ook niet gezien worden als echt oriëntatiemateriaal, maar als autonoom kunstwerk in lijn met de zwart-witte schilderijen die Jaap sinds een half jaar maakt. Het is een uitnodiging om zelf het gebied in te gaan, alsook een verslag van hoe het landschap op je geheugen kan werken.

Landmeter

De keuze voor de kaart is niet toevallig; het medium heeft ook een link met Jaaps vader. "Toen hij van de burgerluchtvaartschool af moest kon hij kiezen. Hij kon architect, waterbouwkundige of landmeter worden. Hij koos voor landmeter."

Jaap Kroneman treedt met zijn kaart dus op een bepaalde manier in de voetsporen van zijn vader. Maar daar waar een normale plattegrond bedoeld is als getrouwe afbeelding van een gebied met als doel het inzichtelijk maken van het afgebeelde, is de kaart van de kunstenaar bedoeld als aanleiding om opnieuw naar het werkelijke gebied te kijken en na te denken over het kijken naar gebieden en kaarten. Het is een vraagteken in plaats van een uitleg. Jaap onderzoekt, in tekst en beeld, het verschil tussen op de grond en in de lucht, tussen persoonlijke herinnering en de werkelijkheid.

Z is de laatste letter van het alfabet

*Ik wil een gedicht schrijven over een zwembad.
Of over iets anders met de titel zwembad.
Het heeft met mijn jeugd te maken maar dat moet
er niet in. Mijn vader heeft het zelf gegraven.
Mijn moeder zwom erin. Nu belt mijn vader twee
keer per jaar. De pomp moet erin of de pomp
moet eruit. Dat kan hij ook wel aan de burens
vragen. Ik zwem er nooit meer in. Pomp erin:
zwembad half vol, eruit: alweer half leeg.
Vanuit de verte volg ik deze trage getijden-
stroom. Ik merk niet dat hij ouder wordt,
ik word het zelf ook. Terwijl mijn krachten
afnemen tilt hij de pomp nog met gemak.*

**Kom je over
de hond,
kom je over
de staart**

Vooraf geschreven nawoord

Op tv een vliegtuig, nagebouwd van stukjes vliegtuig gevonden in een veld in de Oekraïne, het is heel erg waar en erg allemaal. Er wordt een rapport gepresenteerd. Als decor staat daar op ware grootte het echte vliegtuig. Je kan er zelfs in. Dáár zaten ze, dáár zaten ze. Het lijkt wel beeldende kunst, en dat is het ook, hele slechte beeldende kunst, maar als het mensen troost, wie ben ik, ik heb daar niemand verloren. Ik denk aan de soldaat die ik op tv zag. Hij had zijn maat verloren aan een bom en werd daarover geïnterviewd. "Op het moment zelf zit je helemaal vol adrenaline en voel je dus helemaal niks, maar eenmaal terug op de basis heb ik een momentje voor mezelf gepakt, een muziekje opgezet, nou toen kwamen de traantjes wel."

Drie veldjes

Mijn vader heeft op de burgerluchtvaart-school gezeten. Hij moest een keer een noodlanding maken; een oefennoodlanding. Stem in de koptelefoon: "OK, motor uit, succes." En daar gaat hij. Hij ziet een veldje, precies goed voor de noodlanding, groot genoeg en in de juiste richting, maar hij zit nog te hoog, hij schiet eroverheen. Gelukkig daarachter ligt nog zo'n veldje, groot genoeg, in de juiste richting. Hij zit nog steeds te hoog, schiet eroverheen, maar daarachter ligt nog zo'n veldje, groot genoeg, de juiste richting, daar landt hij op. De noodlanding van mijn vader.

Waar is vader? "Met hond lopen voor boom." 'Lopen voor boom', zo noemt Aisha dat; wandelen in het bos. Aisha is één van de vluchtelingen die mijn vader onder zijn hoede heeft genomen. Op de kast staat een plexiglazen blokje, vrijwilliger van het jaar, J.D. Kroneman. Het jaar weet ik niet meer.

*Georgian footballer
plays piano and sings
in Paris airport, 2015
Youtube, screenshot J.K.*

Op Terlet volgde mijn vader een zweefvliegkursus. Die was gratis, zodat hij na de militaire dienst, op de burgerluchtvaartschool, meteen de pilotenopleiding kon gaan volgen. Hij logeerde bij tante Janke in Ellecom en fietste telkens langs het bord Carolinahoeve pannenkoekenboerderij.

De hond die voor boom liep leeft niet meer. Mijn vader heeft nu een oude hond die iemand anders niet meer wilde en die niet wandelt. Zij scharrelt rond op 'het grote veld': het terrein voor het door mijn vader verbouwde daglonershuisje: 'de boerderij'. Toen ik klein was stond het grote veld vol met heel hoog gras, nu staan er overal bomen, voornamelijk eiken die daar vanzelf uit de grond zijn gekomen.

Op de burgerluchtvaartschool vloog hij in een Tiger Moth. Het opleidingsvliegtuig, één van de laatste dubbeldekkers. Bij de toelating moest mijn vader zijn adem inhouden, hij kon dat heel erg goed. Wel drie minuten of langer. Ze dachten dat hij de kluit belazerde. Hij kon de checklist niet uit zijn hoofd leren. De checklist was een boekwerk dat in de cockpit lag, en je mocht niet vertrekken als het er niet lag, maar toch moest je het uit je hoofd leren. Dat kon mijn vader niet opbrengen, en zo waren er nog wat dingen, en die slome noodlanding. Hij moest van de burgerluchtvaartschool af. Daarna kon hij kiezen: een opleiding tot architect, waterbouwkundig ingenieur of landmeter. Drie veldjes, hij koos landmeter. Hij ging op kamers en zijn hospita werd mijn oma. "Ik was net van de burgerluchtvaartschool afgestuurd en dus niet zo vrolijk. Maar Toen leerde ik jouw moeder kennen."

Carolinahoeve pannenkoekenboerderij staat er op het bord. Midden in het bos. Ik ben er ik weet niet hoe vaak met mijn vader langs gekomen, en iedere keer wilde mijn vader er heen. "Kijk, Carolinahoeve, daar hebben ze pannenkoeken." Mijn vader houdt van pannenkoeken. Ik niet, we gingen nooit. Totdat mijn vader zegt: "Ik kwam altijd langs dat bord als ik naar vliegveld Terlet fietste, ik ben er nooit geweest."

Mijn vader was toen 18, 19 of 20. We eten allebei een pannenkoek. Appelspek met stroop.

De Tiger Moth is een dubbeldekker met één propellor. Om de motor te starten moet iemand voor jou een draai geven aan die propellor. Er was op de burgerluchtvaartschool bij mijn vader in de klas een knul, een beetje een lefgozer, die dat wel in z'n eentje kon. Hij gaf een zwaai aan de propellor, de motor sloeg aan en het vliegtuig reed weg voordat hij in kon stappen. Het reed in op drie andere Tiger Moth's die verderop geparkeerd stonden. Een ravage. Hij verdedigde zich door te zeggen dat niemand het hem ook ooit had uitgelegd. Een paar dagen later moesten alle studenten bij elkaar komen bij een Tiger Moth, een zwaai aan de propellor geven en een papiertje ondertekenen dat iemand het ze had uitgelegd.

Drie is een optocht

Mijn vader was Barrouche kwijt, hij vond hem weer midden op het veld in het hoge gras, maar Barrouche bleef liggen en gaf geen sjoege. Mijn vader meende bloed te zien bij zijn staart. Hij moet naar de dierenarts! De buurvrouw erbij gehaald en de Jeep, maar waar lag hij nou? Mijn vader loopt voorop, voorzichtig wadend door het hoge gras, de buurvrouw in de Jeep er stapvoets achteraan. Geen Barrouche, totdat mijn vader omkijkt en ziet dat Barrouche achteraan vrolijk plechtig de optocht afsluit. Bloed bij de staart? "Ik weet niet wat ik gezien heb, er was niets met hem aan de hand."

Grote delen van Midden-Limburg heeft mijn vader opgemeten. In het begin werden er overal wegen aangelegd, autobanen dwars door het landschap. Ruzie met boeren en hun honden. Met meetassistenten Jan en Har in het volkswagenbusje, eerst nog met Spoor, die ijzer verzamelde omdat hij een kasje wilde bouwen en wiens vrouw suikerziekte had en altijd een donkere zonnebril droeg, maar die ging met pensioen. "Daar bij die duiker hebben we toen een meetlint laten liggen." Dat was niet niks: die meetlinten waren grote koperen rollen en verschrikkelijk duur. Tussen de middag ergens in een eettentje een halve haan eten of pannenkoeken. Ik ben er pas veel later

achter gekomen dat mijn vader dus vaak op één dag twee keer warm at. Hij bedroog mijn moeder daar op een bepaalde manier mee, vond ik, zeker toen wij later makrobiotisch werden. Schaken met Har in het busje als het regende. Har was een stugge hoekige man die heel goed kon schaken omdat hij brandweerman was geweest. Als ze ergens stopten stond Har al aan de horizon met een sjalon - zo'n rood-witte paal. Jan deed er dan nog een kwartier over om zijn laarzen aan te trekken.

Het Verborgene Landschap

Ik stap stevig door, door het druilerige weer. Ik ben nog niet op de helft. Ik neem dezelfde weg terug. Het is werk. Gelukkig heb ik Chinco bij me.

Het landschap van mijn jeugd kan opgevat worden als een schaalmodel van 'Het Verborgene Landschap'.

De tuin voor het daglonershuisje; Sonsbeek, het veld; Park Zypendaal, met rechts achter hekken in bouwvallige hokjes, kippen, konijnen twee dwerggeiten, twee varkens, kalkoenen, een pauw en de zielige haan; Burgers Zoo. Daarachter weilanden waar ik doorstak naar het bos. Voor het bos nog een geasfalteerde weg: de A12. In het bos een zandverstuiving met bunkertje. Ik heb daar een keer een verroeste Duitse helm gevonden. Niet mee naar huis genomen. Later ben ik die opnieuw gaan zoeken maar heb hem niet meer teruggevonden. In het bos 'het donkere bomenbos': ondoordringbaar dicht op elkaar geplante naaldbomen met in het midden een driehoekige kuil waar wat water in stond. Het zwembad van mijn vader staat op de kaart, ook rechts: zwembad Klarenbeek.

Ik heb een halve hond

Mijn ex wou een hond, ik niet. Toen we hem net hadden liet ik hem uit in de Badhuisstraat, bij de Rijn. Daar stak hij zijn kop in de heg en haalde daar een compleet, intact, broodje gezond uit. Ham, kaas, blaadje sla, plakje tomaat en plakje ei. Daarna stak hij iedere keer zijn kop weer dáár in de heg. En ik dacht iedere keer: 'Zie daar de mens.' Chinco heet hij, die naam hebben wij niet bedacht en niemand spreekt hem in één keer goed uit. Chinco is zich bewust van zijn omgeving.

Dat heeft Wilma ontdekt. Zij, of eigenlijk Bram, heeft een hele knappe, lieve, gehoorzame soort van herdershond, Judy. Ze namen Chinco wel eens mee. Chinco is ook wel knap maar hij bijt iedereen, behalve ons en Bram en Wilma. Maar Chinco ziet dingen, vertelt Wilma. Rijdt er een auto langs met fietsen op het dak dan, ziet zij hem er naar kijken en hoort zij hem denken: 'Fietsen op het dak? Dat gaan we toch niet doen?' Mij is het daarna ook opgevallen. Ik sta stil om te kijken naar een boot die keert in de Rijn en ik zie dat Chinco er ook naar kijkt. Hij denkt: 'Keren in de rij? Dat gaan we toch niet doen?' 's Nachts als ik hem voor de laatste keer die dag uitlaat, kijkt hij vaak omhoog. Hij kijkt alsof hij tegen mij zou willen zeggen: 'Dat heelal van jullie, dat is wel heel erg groot.'

Voordat ik een hond had ben ik waarschijnlijk een keer of tien in Sonsbeek geweest. Een groot park, niet zo groot als het Vondelpark maar toch. Met hond ben ik er inmiddels wel duizend keer geweest. Duizend? Tien jaar lang drie keer in de week: 3 x 52 x 10 = 1560, laat het iets minder zijn. Doorsteken langs de volkstuintjes in de buurt van het ziekenhuis. Zypendaal in, met een grote boog naar het 'stierenveldje' - zo noemden Bram en Wilma het - en dan terug langs Huis Zypendaal. Spreek je mensen in Amsterdam, dan zeggen ze: "Arnhem, daar zijn wel veel bomen." Ze begrijpen niet zo goed dat wij daar wonen. Wij begrijpen het zelf ook niet. Aan de bomen zijn we gewend.

Ik neem mij voor op zoek te gaan naar de koffiepote van Heidi Linck, een van de verkenners die mij voorging. Ik heb er zo ongeveer een idee van waar die zou kunnen staan. In de buurt van Terlet. Ik speel vals; rij er met Eefje, met de auto, een heel eind naar toe. Het laatste stuk lopen we. We verdwalen hopeloos met kaart. Het begint te motregen, zelfs Chinco vindt er niks meer aan. Een paar dagen later komt Hans mij, met zijn jonge vrouw, op het pleintje bij de Waalse kerk tegemoet gelopen. "Ik zoek de koffiepote van Heidi Linck", zeg ik. Eerst begrijpt hij mij niet, dan klaart zijn gezicht op. Hij zegt: "Het is geen koffiepote, het is een gieter."

Langs de randen van het grote veld bij de boerderij plantte mijn vader bomen en in het absolute midden van zijn bezit, aan het begin van het grote veld, een ceder. Toen zo'n vijftig centimeter hoog. Inmiddels staat het hele veld vol bomen. Vooral eiken. Eiken verplaatsen zich snel, sneller dan de meeste andere bomen. Het schijnt dat na de laatste ijstijd de eik Ierland gehaald heeft en daar dus van nature voorkomt, terwijl de andere bomen niet verder dan Engeland zijn gekomen. De ceder is een reus van vijftien meter of meer geworden. De top is er al uit gewaaid. Nu zaagt mijn vader nog af en toe de tak waarop hij zit uit een boom en loopt daarna een paar dagen krom.

De hond uitlaten in de baas z'n tijd

Als ik de hond heb zeg ik tegen mijn studenten vóór de pauze: "Ik ga een kwartier eerder weg, want ik heb de hond." Nu vragen de studenten al halverwege de ochtend: "Meneer hebt u de hond?"

Beschrijf één boom

Ik sta in het verborgen landschap, tegenover een boom. De boom. Als tegenover een tegenstander. Hij heeft mij nooit in de weg gestaan. Maar nu ik hem wil beschrijven toont hij zich weerbarstig. Niet de naam noemen. De stam en waar de takken zitten en hoe die zich weer vertakken, beschrijven. De blaadjes, het is dus geen naaldboom, daar ga je al. 's Avonds laat in het café kijk ik naar wat jongelui aan een tafel. Een meisje zit omstandig iets te beweren tegen een jongen. Ze strekt een arm (een blote arm) om een bewering kracht bij te zetten. Zij mag dat, nog, doen. Ze is een meisje, het zijn kinderen, de beweging is foutloos want onbewust. Het zijn kleuters, al zijn ze toch inmiddels niet meer zo jong. Kijk dat kan ik wel beschrijven, ik zit ook aan een tafel, maar beschrijf eens een tak zoals die arm.

Ik ga naar het verborgen landschap. Zonder hond. Het is tenslotte werk. Ik fiets door park Zypendaal en parkeer de fiets plompverloren aan de Schelmseweg. Ik kan niet lopend schrijven. Ik ben ongeschikt als verkenners en daarom juist geschikt. Alleen maar geschikte verkenners uitnodigen voor zo'n onderneming dat heeft geen pas. Dat zou maar een vertekend beeld

opleveren. Ik hurk op het pad om een gedicht op te schrijven. Ik liep te denken: landmeter/ piloot en toen plotseling: kunstenaar/ soldaat. Ik typ het over. *kunstenaar/ soldaat*
welke soldaat lost een schot, welk schot treft een doel, welk doel verandert de loop van de geschiedenis.

Wat het precies betekent weet ik niet, maar het is in ieder geval een gedicht gehurkt geschreven in het Verborgene Landschap.

Zaterdag kom ik om 2 uur aan op het station in Roermond. Laat, altijd later dan de bedoeling. Een hele dag later deze keer. Als ik bij mijn vader in de auto stap zeg ik: "Heb je het al gehoord van Parijs?" "Een aanslag," zegt mijn vader. Alsof hij het inderdaad al gehoord heeft, maar hij weet nog van niks. Aanslagen na het acht uur journaal komen pas de volgende dag aan. "Hoe laat ga je maandag weg? Maakt niet uit hoor, maar maandagochtend moet ik naar de vluchtelingen." Die maandag ga ik niet naar Brussel. Tanks in de straat. Eefje wil er voor mij geen foto's van maken. "Iedereen staat er al met z'n smartphones omheen." Eefje komt naar mij.

Het verborgen landschap

Ik ga naar café Tape, om mijn notities uit te werken. Spijbelen is het, ik moet eigenlijk aan mijn subsidieaanvraag werken. Die notities, losse woorden zijn het, hoelang weet ik nog wat ik daar toen mee bedoelde? Naar tape dus, met de fiets of lopen? Tape is dichtbij en als ik loop kan ik steeds bij die etalage op de Sonsbeek-singel naar binnen kijken, daar hangen blote meisjes. Met het verborgen landschap in mijn hoofd loop ik de etalage voorbij. Ik keer om, om mijn opzet waar te maken en omdat ik al van plan was dat daarna op te schrijven. In de etalage ligt glimmend bestek. Een vliegende kraai vangt altijd wat. Geen blote meisjes. Ik veins belangstelling voor het bestek. Links hangt wel een grote, artistiek grijzige foto van een vrouw met ontbloot bovenlichaam. Zij heeft haar armen over haar borsten gekruist. Teleurstellend. Achterin hangen kleine fotootjes maar die kan ik niet goed zien, ook niet omdat ik dat veinzen naar het bestek moet volhouden en dus niet onbeschaamd kan gaan staan turen.

*De Slanke Heuvels,
Park Sonsbeek,
Arnhem 2015
foto J.K.*

Place Eugène Flagey
Brussel
december 2015
foto Eefje Wijnings

Notities.

In het boekje staat: 'landmeter/ piloot', 'arme grond, asperges', 'beekje/ kanaal, meanderen', 'een boom is van hout (Ton)', 'Beschrijf één boom!', 'de ceder in Frankrijk', 'Malie/de stilte in Roggel', 'lemen kathedralen', 'Timboektoe', 'terrorisme moet erin', 'houten vliegtuigjes, zus, verven'.

Van Ton kreeg ik 'Het bommenboek' van Koos van Zomeren en ik kreeg een keer van hem het kinderboek 'De vader van Jaap'. Op de voorkant daarvan staat een rennende jongen met een bosje latjes onder zijn arm. Ton kocht het voor mij omdat ik altijd zo vaak over mijn vader praat en omdat het bosje latjes onder de arm hem deed denken aan de buitenmodel afgebrande lucifers die ik een tijdje in grote hoeveelheden heb gesneden bij wijze van sculptuur.

Mijn vader snijdt vliegtuigjes. Hij deed dat als kind en nu doet hij het weer. Het zijn schaalmodellen. Schaal 1 op 27. De eerste was nu eenmaal op die schaal dus daarom zijn ze allemaal op die schaal. "Je moet ze beschilderen", zegt mijn zus. "Nee", zegt mijn vader, "ze moeten hout blijven." "Als jij dood bent ga ik ze beschilderen", zegt mijn zus. "Als jij ze gaat beschilderen laat ik in mijn testament zetten dat jij de boerderij niet krijgt", zegt mijn vader. Ik ben het met hem eens, niet van dat testament, maar de vliegtuigjes zijn onbeschilderd veel mooier.

Ze vergelen wel. En er komt steeds meer vliegenpoep op. Op mijn verzoek heeft hij een Messerschmidt ME 109 gemaakt. Een jager, de Duitse tegenhanger van de Spitfire. De Spitfire is de held van de Tweede Wereld oorlog. Schaal 1 op 27 naast elkaar blijkt de Spitfire veel groter dan de Messerschmidt. De Spitfire is te rond, verwijfd. De Messerschmidt is hoekig en stug met een gemeen gezicht; veel meer een vechter.

Arme grond, asperges

Op een bepaald moment besloot ik mij op het 'Landschapspark' te gaan concentreren, een beslissing waar ik al weer van ben teruggekomen. Maar ik zag een bepaald persoonlijk belang bij dat landschapspark, namelijk dat ik, daar instekend, de wande-

lingen met Chinco zou kunnen vergroten. Je probeert je hond met lange wandelingen af te matten zodat hij thuis rustig is, maar wat er gebeurt, is dat je hond conditie opbouwt en steeds langere wandelingen moet maken. Als ik met Chinco van Dieren naar Rheden loop, een NS wandeling, loopt hij de route zigzaggend drie keer.

Het gebied, dat door stichting G.A.N.G. ooit als toekomstig landschapspark is aangewezen, lijkt veel op het bos uit mijn jeugd. Arme grond, denk ik, want dat heb ik mijn vader ooit horen zeggen over de boerengrond in Limburg waar zijn -tot boerderijtje verbouwde- daglonershuisje staat. Arme grond, arme boeren, veel wil er niet groeien. Er stond ook altijd mais, beestenvoer. Rijk kun je daar niet van worden. Maar in het seizoen staan er asperges! Gedijen die juist in arme grond?

Mijn ouders waren import in Limburg, al hebben ze daar nooit zoals hun kinderen onder geleden. Als het om asperges ging waren wij native speakers. Wij hadden daar heel precieze opvattingen over en ik heb die nog steeds. Mijn vader kocht altijd kromme bij de boer, die waren net zo goed en veel goedkoper. Kromme en dikke. Mijn vader schilderde ze met zijn zakmes (Het zakmes van mijn vader is een hoofdstuk apart). Dat zakmes was van belang want daarmee schilderde hij ze dik, dat wil zeggen de schillen waren dik. Van de onderkant werd eerst een flink stuk afgehaald waaraan dan meteen de eerste schil zat. Bij mijn weten werd er bij ons thuis nooit soep gekookt van de schillen. Dat zeggen mensen altijd: "Van de schillen moet je soep koken." Ik doe dat ook nooit. Ik schilde de asperges op een krant en leg dan mijn hoofd in de schillen. Asperges eten was bij ons precies dat; asperges eten, veel asperges, voornamelijk asperges, met een in gesmolten roomboter geprakt ei, een enkele bloemige aardappel erbij. Geen ham! Geen andere toevoegingen! Het gaat om de asperges, de asperges puur. "Asperges", zeggen mensen, "lekker, met ham." Ik schud mijn hoofd, asperges eet je puur en ik kan het weten want ik kom uit Limburg. Sommige van de verkenners die mij voorgingen eindigen hun verslag met een voorstel; wat met het gebied te doen. Ik zeg: arme grond, asperges.

Het verborgen landschap van mijn jeugd wordt doorsneden door een beekje, het is eigenlijk een kanaaltje. De droogstaande slootjes langs de weilanden wateren erin af. Je kunt niet in een rechte lijn naar het bos in de verte lopen, maar je moet met een boog naar de brug over het beekje. De brug is een hele grote betonnen plaat, alleen voor koeien bedoeld.

En voor de boer.

Natuurlijk ben ik teruggegaan naar het bos. Natuurlijk bleek het bos gekrompen, niet veel meer dan een vluchtstrook, er was geen boom gekapt.

Het beekje 'de Visschensteert'; vissenstaart, mondt uit in de Roggelse beek die min of meer langs het kerkhof loopt waar mijn moeder begraven is.

Ik kijk naar de kaart van Roggel. Volg de Visschensteert de andere kant op. Zij mondt uit in de Noordervaart, die kruist het Wessem-Nederweert kanaal. Dat volg ik naar beneden omdat ik daaronder Roermond vermoed. Daar ben ik geboren. En inderdaad dat kanaal eindigt in de Maas vlak onder Roermond.

Roermond bied een dramatische aanblik.

Overall gaten, water. Grindgaten. Die grindgaten heeft mijn vader ook opgemeten. En later gepeild. Vanuit een bootje.

Stroomopwaarts begint de Visschensteert te meanderen, eerst rustig maar daarna steeds wilder. Hij slingert als een gek, dat wil zeggen de bedding. Het weinige water dat er in stroomt komt als stroop nauwelijks vooruit. Die meanders zijn recent aangelegd. Ze proberen het boerenland om te vormen tot recreatiegebied. Veel boeren zijn overgestapt op paarden voor mensen, die daar voor hun hobby op rijden.

Voetbalgras is een belangrijk agrarisch product geworden. Verder veel hobby-boeren, mijn vader is dat eigenlijk ook, met hobby-dieren. Als ik er weer ben is er net een Duitse vrouw op bezoek die haar koe bij de buurvrouw heeft gestald. Ze heeft Duits lekkers bij zich want ze hebben een bakkerij. De hobby-koe heeft een virus dat in Duitsland al wel en in Nederland nog niet verboden is. De vrouw rijdt iedere twee weken 200 kilometer heen en weer naar de koe. Of haar dochter want de koe is eigenlijk van haar dochter, die komt ook soms, maar studeert nu dierengeneeskunde in Wenen. Aanloop voor vader, dat is goed, hij gaat koffie zetten. De Duitse vrouw drinkt thee.

Eefje heeft toch een foto gestuurd. Geen tanks maar een soldaat op straat, in camouflagetenu; samengevat boslandschap in de stad. Met de platanen op de Avenue Stalingrad/ Allée Rosa Luxemburg rijmt dat nog wel. Hij staat naast een roze scooter, op de achtergrond een circustent. De stoep is nat.

Beschrijf zo maar eens een boom.

Een boom is van hout

Die uitspraak is niet van mij maar van Ton. Verstegen. Hij parafraseert Francis Ponge die ergens in 'La Table' schrijft: De [of een] tafel is van hout. 'Een boom is van hout, tenzij anders vermeld', zo gaat Ton verder. Ik heb ooit een boekje gemaakt met Ton. Over de stalen boomvorm van Ad Dekkers die vroeger voor de V&D stond. En over de treurhoningboom daar schuin tegenover. 'Bomen bijvoorbeeld', is de titel van mijn tekst. Ik schrijf daarin: 'Als je aan een Nederlander vraagt wat hij mooi vindt zal hij antwoorden: "Bomen", of, "Een boom, dat vind ik nu echt mooi." Ik heb Nederlanders vaak dit antwoord horen geven. Vooral in een kunstcontext, staande naast een zojuist opgeleverd object in de openbare ruimte.

Eefje sms't: 'Als je een atelier neemt in Molenbeek kunnen we tussen de middag samen lunchen.'

Mijn vader wil naar Timboektoe. Ik wist niet eens dat het echt bestond. Mali. Hij wil de duizend jaar oude lemen kathedraal zien. Duizend jaar oud? In het regenseizoen spoelt er ieder jaar de helft vanaf, maar die wordt er daarna ieder jaar weer op gesmeerd. Hij gaat met mijn zus. Kerst en Oud en Nieuw breng ik alleen door op de boerderij. Ik pas op de dieren. Om twaalf uur oud op nieuw stap ik toch nog op een fiets en trap net iets te hard, gehaast door de boerennacht, op zoek naar een feest. Om één uur vind ik een café waar het grote licht al aan is. Ze zijn aan het vegen. Terwijl mijn vader en mijn zus naar Timboektoe lopen, lig ik alleen in het grote bed op de boerderij en luister naar de stilte van het platteland die inderdaad oorverdovend is: je denkt dat je doof bent geworden. Wat doe ik hier? Waar moet ik wel zijn? Wat moet ik doen? De zieke kip gaat dood, ik begraaft haar. Al mijn verlangens en plannen zijn futiel. Ik besta

en meer is er niet. Ik ben er en dat is alles. Ideeën ketsen af op de werkelijkheid. Er zijn, het uitgestrekte kale landschap, boort alle hoop de grond in. Zo voel ik mij ook in het Verborgene Landschap zonder hond.

Mijn vader is ook cartograaf

Hij heeft tijdens zijn stage op het kadaster kaarten leren tekenen. Om de zoveel tijd ging mijn vader op kantoor zitten. Als er niets te meten meer viel, buiten. Als het te vies weer was. Als zijn meetasistenten een vrije dag hadden. Hij deelde een kamer, op het kantoor van de provinciale waterstaat, met een collega, die daar alle dagen zat. Het was een grote, hoge, kamer waar bijna niets in stond. Met een houten vloer. Twee bureaus tegenover elkaar. Mijn vader werkte daar dan af en toe zijn eigen veldwerk uit. Op lange stroken. Op de gang stond een lichtdruk-machine waarmee je die lange stroken kon kopiëren. Er stond ook een gewoon kopieerapparaat waar ik als kind een paar keer kort mee mocht experimenteren.

Een lijn met aan één kant afwisselend lange en korte streepjes eraan betekende een hoogteverschil, het verloop daarvan. Een boom was een rondje met een punt erin. Als bomen opgemeten moesten worden dan gebeurde dat vanuit het denkbeeldige midden van die boom. Een psycholoog vertelde mij dat veel mensen, als hij ze liet tekenen, als eerste een punt met rondje eromheen tekenden. Hij verklaarde dat als volgt: de punt dat waren die mensen zelf, het rondje er omheen was de rest; de wereld.

De soldaat naast roze scooter stond vanaf de andere kant gezien naast een kar met kerstbomen. Maar die foto durfde Eefje niet te maken.

Het Landschapspark is een soort van museum in de openlucht. In de zalen zonder muren kun je allerlei soorten van landschappen bewonderen. De koffiepote staat hier nog niet, die staat ergens anders. Het Verborgene Landschap is groot en bestaat uit heel verschillende gebieden die wel en niet bij elkaar horen. De koffiepote moet naar het Landschapspark. Een bordje erbij: Duitse koffiepote, gevonden in het Verborgene Landschap.

Tegen het einde geschreven voorwoord

Vanuit een vliegtuig ziet de wereld er anders uit. Je hebt oriëntatiepunten nodig of een automatische piloot. Ik heb zelf ook een paar oriëntatiepunten; het zijn objecten, plekken, schilderijen, boeken, gebeurtenissen. Ik klamp mij er aan vast en denk dat ze mijn leven verklaren, bevestigen en betekenis geven. Zo veelsoortig als ze van aard zijn, toch moet het kunnen ze op één kaart samen te brengen: mijn Verborgene Landschap. Ik ga er voor het gemak vanuit dat zo een kaart gemaakt zou kunnen worden en dat mijn leven dan inderdaad de logische samenhang heeft waarvan ik hoop dat die bestaat.

Het hart is een pomp.

Ik ben op de fiets met de hond op weg naar de slanke heuvels. Ik heb ze al ik weet niet hoe vaak gefotografeerd. Deze keer wil ik er de definitieve foto van maken. De zon schijnt. Maar bij de ingang van Sonsbeek is er ploteseling iets heel belangrijks aan een heg en Chinco trekt mij van mijn fiets, of eigenlijk er bovenop. Voorbijgangers komen aangesneld. Nog liggend op mijn fiets probeer ik ze te verjagen. Ik ben bang dat Chinco ze aanvalt. Chinco is heel rustig gaan zitten, de lijn hangt slap. Met zijn rug naar alles toe kijkt hij de andere kant op. In het ziekenhuis blijkt mijn elleboog gebroken. Ik kon er op de foto niets van zien maar de dokter wel.

Net zoals een kuil, laten de Slanke Heuvels zich niet goed fotograferen. Een kuil wordt nooit echt diep op een foto en de slanke heuvels worden nooit echt slank. Ik kom Bernadette tegen bij de slanke heuvels. Bernadette heeft tegenwoordig ook een hond. Ik wijs naar de slanke heuvels en zeg: "Dat zijn de Slanke Heuvels." Ik heb die naam bedacht en wil daarmee maar zeggen: 'Die heuvels zijn eigenlijk van mij.' Ik ken de slanke heuvels al heel erg lang, maar ben er pas kort geleden op gekomen hoe ze zijn ontstaan.

Na een paar weken met een mitella gelopen te hebben moet ik nu juist weer mijn arm zo ver mogelijk strekken. Chinco helpt daarbij. Als ik hem uitlaat rukt hij telkens weer onverwacht aan de riem.

Het zwembad van mijn vader
Karreveld 5
Heibloem 2015
foto J.K.

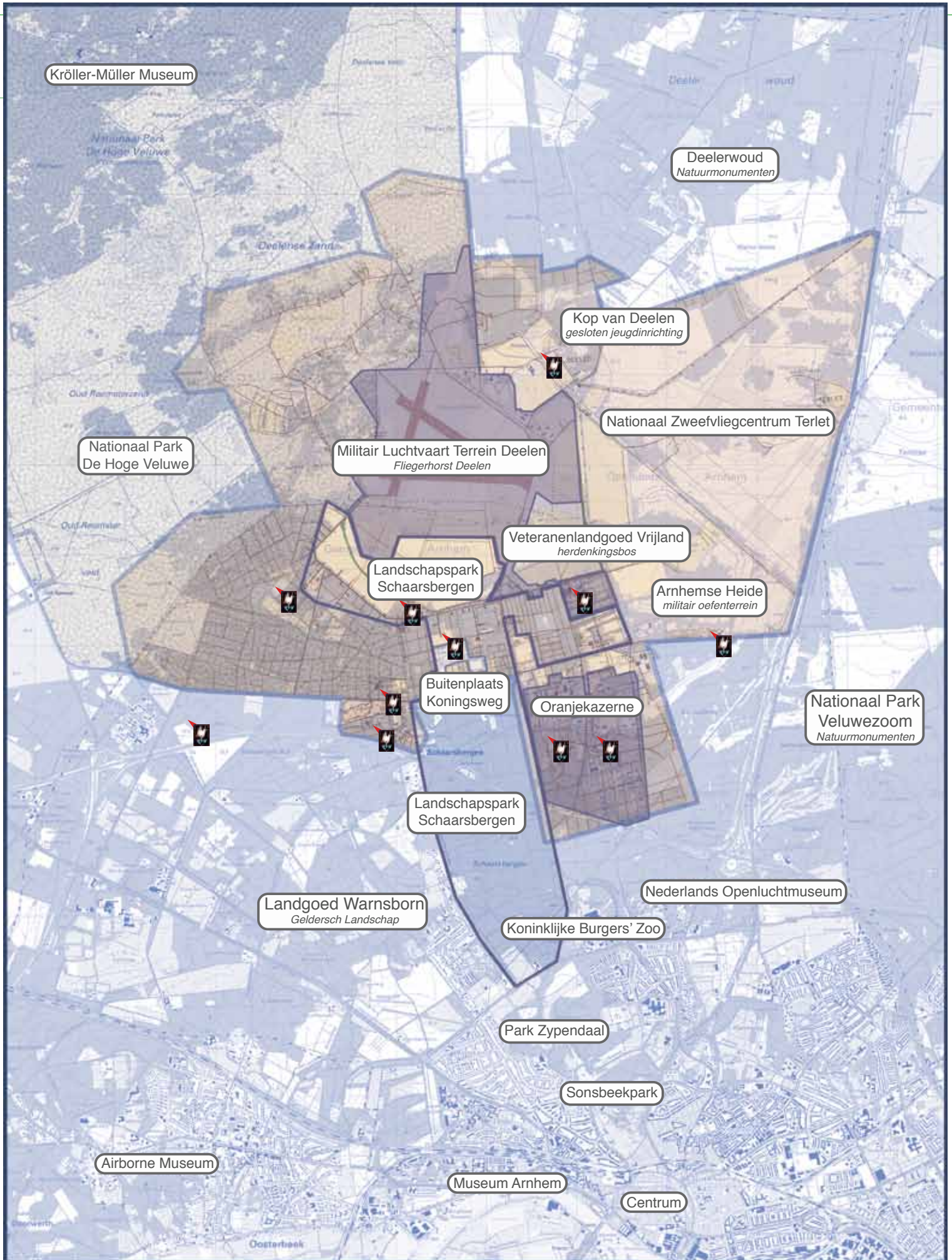
We drinken koffie in 'De Thermiekbelt' op Terlet. Eefje neemt thee. Hoe spreken de zweefvlieg-liefhebbers hier af? Zeggen ze: "Ik zie je in De Bel?" Ik stel mij bij een thermiekbelt een transparante luchtbel voor met als rand iets zeepbelachtigs zoals zeepbelspecialisten die maken met een grote flexibele lus. Mijn vader had het vroeger ook al vaak over thermiek. Thermiek en zweefvliegen dat is twee handen op één buik.

Ik maak een foto van het uitzicht door het raam met een glas-in-lood werkje ervoor; een roos, een zon en een vlinder. Niet bepaald het embleem voor een squadron. Eigenlijk wil ik een foto maken van de mannen die daar rechts van zitten, maar ik durf niet. De ene man is groot en dik met een snor en een druppelbril. Maar het gaat mij eigenlijk om het andere mannetje. Hij is oud, erg gekrompen en verkreukeld en heeft bijna een oude-vrouw-tjes-gezicht. Hij heeft een petje op en kijkt onaangenaam boerenslim uit zijn ogen. "Mijn schoondochter was een hele knappe meid, ze hebben elkaar op de catwalk in Johannesburg ontmoet, maar moet je nu eens zien." Zegt hij tegen de man tegenover hem terwijl hij hem zijn telefoon voorhoudt.

We gaan naar buiten. Ik wil de koffiepote zoeken. Eefje vindt het beter voor het verhaal als ik de gieter niet vind. Het begint te regenen.

**Ik ga naar het Verborgene Landschap.
Zonder hond.**

Ik neem de bus naar de Koningsweg. Ik stap uit bij pannenkoekenhuis Den Strooper. Pannenkoeken met stroop denk ik. Maar strooper slaat natuurlijk op iemand die stiekem dieren doodmaakt. Ik loop naar de ingang van de Buitenplaats en steek daar het bos in, terug naar Arnhem. Ik heb daar één keer eerder gelopen, met Hans, maar ik herken niets. Ik ga van het pad af. Ik moet zigzaggen, denk ik, net als Chincó. Ik begin te rennen.

Kröller-Müller Museum

Deelerwoud
Natuurmonumenten

Kop van Deelen
gesloten jeugdinstelling

Nationaal Zweefvliegcentrum Terlet

Nationaal Park
De Hoge Veluwe

Militair Luchtvaart Terrein Deelen
Fliegerhorst Deelen

Veteranenlandgoed Vrijland
herdenkingsbos

Landschapspark
Schaarsbergen

Arnhemse Heide
militair oefenterrein

Buitenplaats
Koningsweg

Oranjekazerne

Nationaal Park
Veluwezoom
Natuurmonumenten

Landschapspark
Schaarsbergen

Landgoed Warnsborn
Geldersch Landschap

Nederlands Openluchtmuseum

Koninklijke Burgers' Zoo

Park Zypendaal

Sonsbeekpark

Airborne Museum

Museum Arnhem

Centrum

 militair terrein (ontoegankelijk)

 Fliegerhorst Deelen (1940-1945)

 nog bestaande Duitse objecten